

CÁC CÂU CHUYỆN NHỎ VỚI PHAN DIÊN (1)

(Tập ghi).

CÁI “TÀI” CỦA KẺ LÀM NGHỆ THUẬT KHÔNG MẤY TÀI HOA

(...)

I.

Phan Diên trẻ nhất trong số tất cả những vị “*đồng nghiệp vong niên*” của tôi. Anh lớn hơn tôi chừng dăm bảy tuổi, lại sống trong cùng một tiểu bang nước Mỹ. Do đó cả hai đâm “*thân nhau*” một cách tự nhiên. Cái “*thân*” của hai người bạn sẵn sàng nói lên cho nhau nghe những lời tâm sự mà không có vấn đề nam nữ chen vào làm cho úy kỵ. (Hẳn nhiên cũng chỉ là những lời lịch sự!) Cái thân của những người có cùng sự phẫn nộ trước những điều giả tạo nhìn thấy trong giới văn nghệ hải ngoại chung quanh.

[Một điểm lạ ghi nhận trong suốt cuộc đời tôi rằng, chỉ trừ ra các người Tình, còn với những người Bạn Trai, ai cũng đều nghĩ về tôi trong vai trò một người cùng giới (!) dẫu vẫn dành cho tôi chút yêu chiều (vì dù sao tôi cũng là một phụ nữ!)]

Phan Diên quý tôi và công khai phô bày sự quý ấy bằng lời nói hoặc qua những lá thư nho nhỏ. Anh hay bảo: “*Tâm hồn BG trong sáng quá!*”

Cái trong sáng như (anh kể):

-*Có lần tôi đưa cuốn Tài Hoa Và Cô Đơn Như Một Định Mệnh cho một ông bạn quen. Ông này đã già, đọc xong, trả lại cuốn sách và nói: “Tôi chỉ cần đọc bài viết về Phạm Duy cũng đủ thấy sự trong sáng của tâm hồn cô này. Chữ nghĩa thẳng thừng nhưng không hàm chút gì ác độc.”*

Tánh anh dù hiền hòa nhưng cũng rất bộc trực, biểu lộ qua lối phê bình nhẹ nhàng những người những việc mà anh thấy rằng “*không được*”. Hẳn nhiên cái bộc trực của anh không có tính cách “*sát xà phòng vào mặt*” như của

Thế Phong, cũng không “*bằng bằng thẳng tuột*” như của tôi; lý do dễ hiểu vì anh là họa sĩ, chỉ biết cầm cây cọ. Mà họa sĩ thì thường thiên về hình ảnh bề mặt nhiều hơn là xoáy vào bên trong chiều sâu thâm thúy như lối nhìn của một nhà văn.

Nói như thế không có nghĩa rằng “*không có sự suy nghĩ*” trong hội họa. Trái lại, đã có, và có rất nhiều.

Họa sĩ “*suy nghĩ*” bằng màu sắc, bằng đường nét di chuyển của chiếc cọ trên nền vải, bằng mọi thể hiện phương cách mới lạ. Đó là những yếu tố cấu tạo nên “*cái hồn*” cho một bức tranh.

Nhìn vào bức *Sorrow* rất đơn giản không theo qui tắc nào với những đường nét thật giới hạn của Van Gogh, chưa cần đọc đến câu chua bên dưới của họa sĩ: “*Làm sao trên cõi đời này lại có một người đàn bà bị bỏ rơi bơ vơ dường ấy?*” (*Comment se fait-il qu'il y ait sur la terre une femme seule délaissée?*”), ai cũng thấy cả một cái hồn bi thương cực độ phủ ập trên thân hình trần trụi của một phụ nữ nghèo khổ.

Hoặc, qua bức *Au Soir de la Vie* (1889) cũng của Van Gogh, với đường nét đơn giản, hình ảnh “*một ông già ngồi bên cạnh lò sưởi, úp mặt trong hai bàn tay*”, đã phô bày trọn vẹn nỗi cô đơn, nỗi buồn của một kẻ đang ở vào giai đoạn cuối của một đời người.

Đó là cái hồn của bức tranh được cấu tạo nên từ những “*suy nghĩ*” của họa sĩ.

Tuy nhiên, *không phải ai cũng là Van Gogh, con người đã được chọn bởi Thượng Đế để ngay cả những khôn cùng đày đọa nhất đổ xuống trên cuộc đời họa sĩ cũng làm thành những luống rãnh nghệ thuật vĩnh cửu dẫn ra cho các thế hệ đi sau biết bao nguồn suối mát. Nỗi thống khổ càng to lớn bao nhiêu thì cái sức mạnh hoan lạc của những bước chân Van Gogh càng nhiều hơn bấy nhiêu trong cuộc hành trình đầy đặc bóng tối cô đơn.*

Phan Diên không phải là “*kẻ được chọn*” nên “*sự suy nghĩ*” trong hội họa của anh *không “đạt”*. Vì vậy mà qua những nét họa chân dung hay nét chữ viết đẹp một cách nắn nót, anh cũng phô diễn cho thấy điều hiền hòa tôi viết ở trên.

Phải nói cho công bình, vào năm 1973-1974 tại Sài Gòn, trong hơn 600 bức tranh dự thi cuộc triển lãm lưỡng niên hội họa toàn quốc mà chỉ có 60 bức được chọn treo ở Thư Viện Quốc Gia; thì trong số đó, có một bức của Phan Diên. Dù anh không phải là họa sĩ nhận giải, nhưng chỉ riêng bức của anh mới có cái vinh dự được mua bởi chính ngay ông Tổng Trưởng Giáo Dục Ngô Khắc Tĩnh để tặng lại cho một ông Tổng Trưởng Pháp.

Và để nói cho công bình hơn, kể từ khi chuyên vào lãnh vực vẽ chân dung, lấy đề tài từ các nhân dáng bạn bè văn nghệ, qua đến bức vẽ họa sĩ Lê Chánh, anh đã tìm ra đường lối “*phá phách*” mới cho mình trên khuôn mặt người mẫu; có nghĩa, một bức chân dung loại này của Phan Diên thì cũng “*thật chân dung*”, nhưng không phải là một bức tranh “*chết*”. Trái lại, qua những “*nét phá phách*” được sử dụng bằng kỹ thuật dùng bóng tối (*shadow*) trong tranh mà “*cái hồn*” người mẫu mới thấy hiện ra. (Họa sĩ Tạ Tỵ khi nhìn bức vẽ về mình dưới nét cọ Phan Diên, đã lấy làm thích thú lắm, bật kêu: “*Thế này mới đúng là Tạ Tỵ chứ!*”)

Dù vậy, nói về nghệ thuật thì –dưới mắt nhìn riêng tôi—Phan Diên không đạt được cao điểm tài hoa như của bác Tạ Ty, không có nhiều sáng tạo trong việc xử dụng cây cọ. Anh chỉ có cái chùng mực của một người yêu nghệ thuật, yêu màu sắc. Một người cùng với sô đông “*bước đi trên một con đường đã được trải cho bằng phẳng*” mà không phải là người ít oi ưa thích làm hành động “*dọn dẹp hố hằm gai góc trên con đường mình phải bước đi.*”

Do đó, khi trò chuyện với nhau, tôi đã nhiều lần nghe anh kêu lên trong kinh ngạc:

“*Một con người với cái bản chất sống trên mây như BG mà phép lạ nào đã khiến BG đứng vững như thế?*”

Điểm kinh ngạc vừa nói đã chứng tỏ nên sự KHÔNG “*đột phá*” được trong anh, “*một cá tính rất cần thiết cho một con người làm văn chương nghệ thuật.*”

Có lần, tôi được nghe Phan Diên kể rằng từ 1961 đến 1964 anh cũng đã “*làm thơ*”. Khi tự thấy thơ mình “*không hay*” như thơ Du Tử Lê, anh đem chuyện hỏi “*anh chàng thi sĩ luôn kiêu hãnh ngất-trời-một-cách-rất-lố-bịch-về-mình*” (hai người là bạn của nhau) thì được trả lời: “*Tại mày không có cái đam mê như tao!*”

Cũng lời Phan Diên kể:

“*Sau này qua Mỹ, thấy thằng Du Tử Lê làm bài Mai Này Tôi Chết Xin Đem Tôi Ra Biển hay quá, tôi chợt tỉnh ngộ nghĩ rằng mình không có được ơn thi sĩ như nó, cái số mình chắc chỉ phải lo kiếm cơm gạo dựng gia đình chứ không được làm thi sĩ. Và lại tôi nghĩ, nếu ai cũng là thi sĩ thì trên đời này, ai sẽ làm chuyện khác? Do đó mà bỏ không bận tâm tới thi ca từ đây!*”

Nghe xong câu trên về “*giác mộng thi sĩ dở dang*” của Phan Diên, tôi đã quý anh, lại càng thêm quý.

Cái đáng ca tụng ở đây chính là câu nói “*Tôi tự biết mình không được ơn thi sĩ!*” quả thật “*mang tính thi ca*” hơn bất cứ bài thơ nào tôi từng đọc. Một điều kiện tôi yêu “*ắt có*” cho thi sĩ khi đặt bút thành thơ để những vần thơ của mình có thể làm rung động trái tim độc giả chính là TÍNH KHIÊM NHƯỢNG *trong tâm hồn thi sĩ đó.*

Câu nói trên của Phan Diên nghe vừa xót xa trong sự nhẫn nhịn, cũng thật đáng khâm phục trong chữ “*TRI*” không phải là dễ học.

Điều đau khổ chung cho cái nhìn của kẻ thường ngoạn là cứ thấy nhan nhản trong vườn hoa văn nghệ Việt Nam nội và hải ngoại ở góc nào, xó xỉnh nào cũng có quá nhiều cành hoa thiếu nhựa chen chúc nhau, không vươn lên được. Các cánh hoa này chẳng những không tô điểm được màu sắc cho khu vườn, làm vương chân người dạo bước, lại còn phiền toái những kẻ có lòng “*muốn quét dọn*” nó cho sạch sẽ hơn.

Cái hay của Phan Diên là biết được cái “*tôi-hoa-không-nảy-nở-nổi*” đó trong khu vườn thi ca Việt Nam để mà TỰ RÚT LUI, đỡ nhọc lòng kẻ dọn dẹp!

Với tôi, (ngay cả) từ Văn Chương cho đến Hội Họa, Âm Nhạc, Thi Ca hoặc các loại hình nghệ thuật, kẻ thường ngoạn chỉ cần “*cảm*” mà không cần vận dụng trí não suy nghĩ.

Tài hoa CÓ HAY KHÔNG của người làm công việc sáng tác nghệ thuật chỉ là do ở điều CÓ HAY KHÔNG CÁI “*CẢM*” từ cái nhìn đầu tiên của kẻ thường ngoạn đối với tác phẩm của mình.

Nếu định danh “*tài hoa*” kiểu đó thì tôi có thể nói rằng Phan Diên KHÔNG PHẢI là một họa sĩ tài hoa cho tôi mong đợi. (Điều này tôi tin nếu có nói ra bằng lời, anh nghe, cũng chỉ cười xòa bởi vì đã hiểu được người bạn anh ra sao!)

Ngược lại –như một bù trừ của Thượng Đế cho riêng tôi, nơi anh, cái “*cảm*” thứ nhất và kết thành dài lâu trong tôi chính đã khởi đi từ “*cái nét hiền của đôi mắt anh, pha chút ngơ ngác như mắt một đứa trẻ*”.

Thượng Đế thật công bình; nhưng kỳ diệu nhất chính ở điểm, qua đôi mắt, Ngài không để cho bất cứ kẻ nào có thể che giấu được nội tâm riêng.

Thì cái “*tâm hiền pha chút ngơ ngơ*” của đôi mắt Phan Diên chính là cái “*tài*” làm cho tôi bị cuốn hút ngay từ buổi đầu gặp gỡ. Tôi thấy tin cậy được anh. Thấy không cần âu lo thủ thế với một con người như vậy.

Đó là một cái “*tài*” như tôi đã viết. Và ở đây dùng chữ “*tài*” cũng không phải là sai.

Cái “*tài*” chinh phục được trái tim tôi, cảm nghĩ và lòng quý trọng trong tôi. Cái “*tài*” cởi bỏ giùm tôi những nỗi sợ hãi đã thành một ấn tượng đậm nét theo cái giới sống của những con người làm văn nghệ ở hải ngoại.

Trong giới này, thật phải nói, CHẴNG AI có được cái “*tài*” như Phan Diên đã có. Với ai, tôi cũng dễ dàng tìm ra cái “*giả*” (nai) của họ, cho đến một ngày cái “*giả*” ấy biến thành cái “*thiệt*” mà ló hẳn “*đuôi chồn*” ra trước mặt tôi!

□

Trần Thị Bông Giấy.
(San Jose, thứ Năm Oct. 31. 2019 5:04 PM)

[]